

A KONSTANZI EGYLÉPCSŐS EGYETEMI KÖNYVTÁRI RENDSZER KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ONLINE KATALOGIZÁLÁSRA ÉS KÖLCSÖNZÉSRE

Lécesné Mesterházi-Nagy Márta

Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára

1. Az egyetem könyvtári rendszere

Konstanz a Német Szövetségi Köztársaságban, Baden-Württemberg szövetségi államban, a Bodensee partján fekszik, Svájc és az NSZK határvárosa, híres történelmi hagyományokkal és vadonatúj egyetemmel rendelkező város.

A német oktatáspolitikai koncepció alapján a 60-as években több új egyetemet alapítottak, így ebben a szövetségi államban Ulmban és Konstanzban.

A szövetségi államok 1976. január 26-án kiadott felsőoktatási kerettörvénye (*Hochschulrahmengesetz*) az egyetemi, főiskolai könyvtárakról csak érintőlegesen rendelkezett, módot nyújtva ezáltal, hogy minden szövetségi állam egyetemi törvényét és abban könyvtáaira vonatkozó utasításait maga szabhassa meg.

Baden-Württemberg 1977. november 22-i új egyetemi törvénye (*Universitätsgesetz*) már világosan kimondja a következőket:

1. Az egyetem, a főiskola összes könyvtára egységes rendszert alkot, amelynek fő szempontjait a könyvtári tanács szabályozza.

2. A könyvtári tanács főként a beszerzés, a könyvtári szervezet és vezetés irányelveit határozza meg.

3. Az egyetemi könyvtár a központi könyvtár, amely köteles az egyetem összes könyvtári egységének állományát központi katalógusban feltárni.

4. Az egyetemi könyvtár igazgatója szakmai felügyeletet gyakorol a hálózat könyvtárai, valamint a könyvtárosok kiválasztása és alkalmaztatása felett. Az egyetemi oktatási egység vezetőjén keresztül pedig utasításokat adhat a könyvtári munkával kapcsolatban.

Nemcsak Baden-Württembergben, hanem más szövetségi államokban is, az új egyetemek, illetve főiskolák létesítése új könyvtárszervezési kérdéseket hozott magával.

Az ún. *egylépcsős könyvtári rendszer* a 60-as évek közepén alakult ki Konstanzban és Regensburgban. Ez alatt azt kell érteni, hogy az egyetemi könyvtáron kívül nincsenek tanszéki, intézeti könyvtárak, legfeljebb az egyetemi campus területén belül ún. *részkönyvtárak*, amelyek a központi könyvtár szakrészlegeként működnek.

Így Konstanzban a könyvtári rendszer nem jelenti azt, hogy minden szakterület könyveit egyetlen épületben helyezik el. A természettudományi tanszékek, tantermek és laboratóriumok komplexumához tartozóan 1978 nyara óta épül és 1982-ben beköltözhető lesz az ún. *természettudományi részkönyvtár*. Ez a természettudományi képzésben részt vevő oktatók és hallgatók érdekeit szolgálja, még a néhány száz méteres távolságot is lecsökkentve az egyetemi könyvtártól, közel hozva hozzájuk a 135 ezer kötet szabadpolcon elhelyezett könyvet és a 2100 kurrens folyóiratot. Kitűnt ugyanis, hogy a többi szakterület anyagát – ami a könyvtárban szabadpolcon szisztematikus rendben felállítva könnyen hozzáférhető – a természettudományi szakosok nem veszik olyan mértékben igénybe, hogy indokolt lenne az egész állomány egyetlen épületben való tartása. Ez a modern 3 szintes épület egyetemi tankönyv-gyűjteménnyel, másolókészülékekkel, filmleolvasókkal és tanulóhelyiségekkel is fel lesz szerelve. Ezenkívül információs részleg, szakreferensi gárda és – természetesen – kölcsönzés is a használók rendelkezésére áll majd.

A Konstanz Egyetem modern könyvtári rendszere – tehát az, hogy sem a karok, sem a tanszékek nem rendelkeznek külön-külön könyvtárral, hanem az egyetemi könyvtár, majdani természettudományi részkönyvtárával együtt, szolgálja ki mind az oktatószemélyzetet, mind a hallgatókat, sőt a régió egyéb tudományos igényű könyvtárhasználóit is – lehetővé teszi, hogy *nagyobb*

arányban tudja kielégíteni az igényeket, mint az egyetemek hagyományos könyvtári hálózata. A hagyományos könyvtári hálózatban ugyanis a tanszéki állomány nem kölcsönözhető külső használók részére, s ezért pl. a konstanzi nagyságrendű forgalmat csak a jelenleginél mintegy kétszer olyan nagy állománnyal lehetne teljesíteni hagyományos könyvtári szervezet esetén.

Nagyon fontos szempont, hogy ez az egyetemi könyvtár *ki tudja szolgálni a régió igényeit is*: közel 7000 ilyen olvasója az összes kölcsönzött kötet 11%-át veszi igénybe, nem is szólva a helyben olvasókról, akik különösen szombaton utaznak Konstanzba a könyvtárba. A könyvtár információs központja pedig sokszor nyújt tájékoztatást különböző intézményeknek, cégeknek. A régióból érkező külső használók, akár egyének, akár intézmények, éppen olyan kiszolgálásban részesülnek, mint az egyetemi.

Nagy nap volt a könyvtár életében 1980. december 6-a. Ekkor érkezett be az *egymilliomodik* könyv a könyvtárba, és ezzel Konstanz – Heidelberg, Tübingen, Stuttgart és Freiburg után – az ötödik legnagyobb általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár lett Baden-Württembergben.

Az egységes könyvtári rendszer és az egész állomány szisztematikus rendben, szabadpolcon való felállítása olyan reformidea, amelyet ez a könyvtár valósított meg Baden-Württembergben, *de más szövetségi államban sincs még párja*.

2. Előzmények, építészeti megoldások

Konstanzban az első tanév 1966-ban kezdődött 70 hallgatóval és 9 professzorral, s rövid 14 év alatt a hallgatók létszáma megközelítette a 4000-et, az egyetem személyzetének létszáma pedig 1000 fölé emelkedett.

Az egyetem létesítését 1964-ben szavazta meg Baden-Württemberg parlamentje, s az első építkezések között azonnal megindult a könyvtár építkezése is. Ez kezdetben ideiglenes helyen, 10 fővel kezdte meg működését, míg 1972-ben nem költözött az egyetemi campus centrumába, a bölcsészet- és a társadalomtudományi szakcsoportok közelében lévő épületébe; ahol ma már 107 munkatárs dolgozik.

Az egyetem és a könyvtári rendszer különlegessége az építészeti megoldásban is rejlik. Az egyetem vezetése és az építészek ugyanis abból indultak ki, hogy az oktatási egységektől az oktatóknak és hallgatóknak 100 méternél többet ne kelljen megtenniük a könyvekig. Ezt az elvet a következőképpen tudták megvalósítani. Az építkezés a Bodensee partjától nem messze, a hegyoldalon terül el. A könyvtár területileg *négy részre* osztható: az *információs központ*; a fölötte épült 6 emeleten a *könyvtárigazgatás, beszerzés, feldolgozás stb.*; a bölcsészet- és társadalom-

tudományi anyagot magába foglaló *egyetemi könyvtár* a hozzá csatlakozó olvasó- és munkaszobákkal, továbbá a valamivel távolabb fekvő természettudományi oktatási egységek mellett lévő *természettudományi részkönyvtár*. Vertikálisan 9 emeleten húzódik a könyvtár, ebből öt emeleten a humán tárgyú könyveket helyezték el szabadpolcokon s ezek közül a III. emeleten van az információs központ. Onnan vezetnek összekötő utak a lefelé és felfelé két-két emeleten elhelyezett, összesen 11 szakcsoporthoz. De az információs központ horizontálisan is a központban fekszik, ugyanis a könyvtár két szárnya, amelyben a négy – a szakcsoportokat magába foglaló – emelet átmegy, szinte derékszögben zárja körül. Sematikusan három vertikálisan és horizontálisan egymásba érő tércsoport van: információs központ, könyvtár, oktatási egységek. Mivel az utóbbiak szinte egybeolvadnak a könyvtárral, így az építészek még azt is elmondhatják erről a megoldásról, hogy a másfél millió könyvet összesen 2250 munkahellyel vették körül az igénybe vevő felhasználók részére (1., 2., 3. ábra).

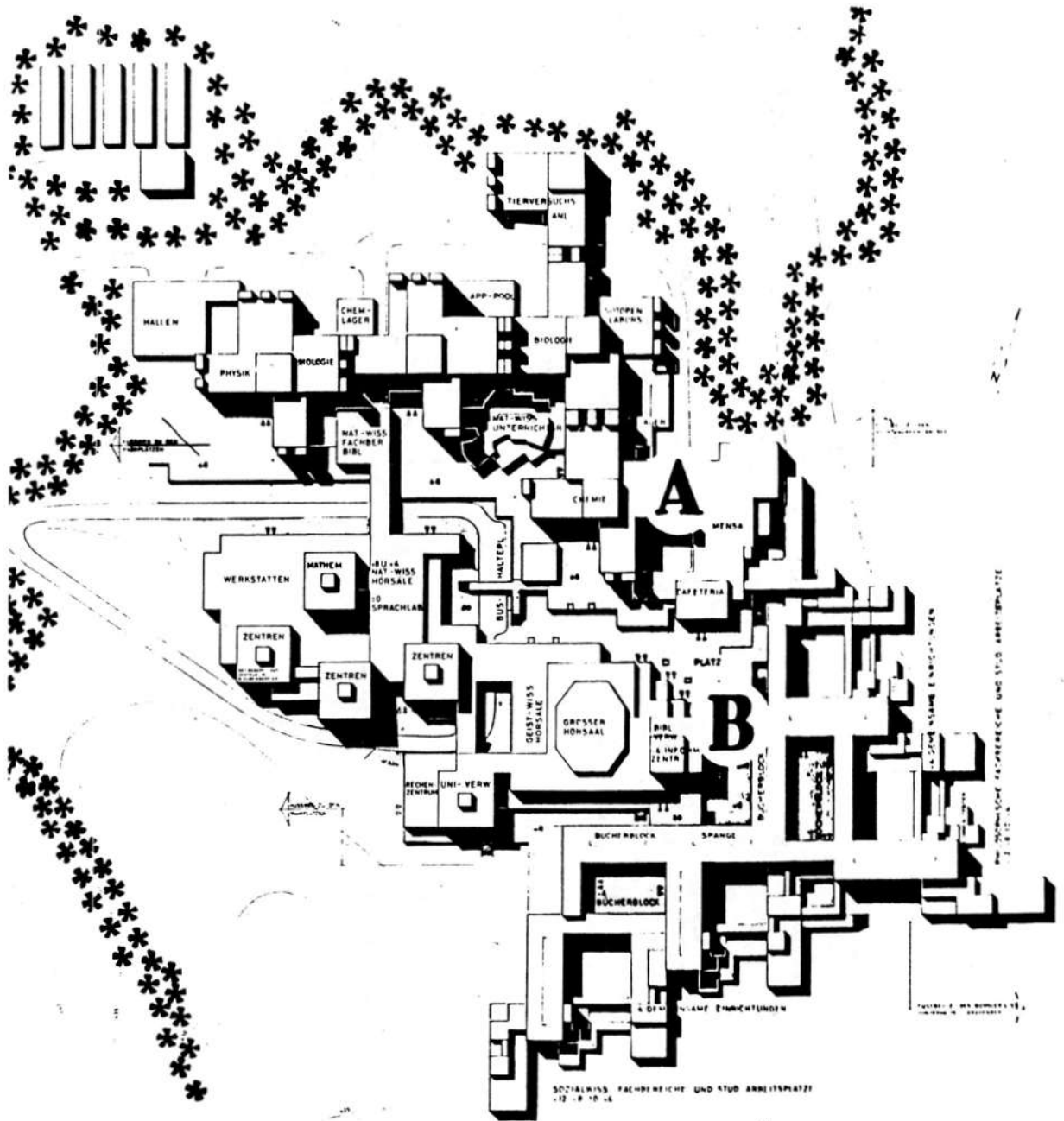
Az információs központ 3500 m² alapterületű (4. ábra). A referenz könyvtárban 50 ezer kötet részére, a tankönyveknél 20 ezer kötetnek és a hallgatói szépirodalmi, ismeretterjesztő könyveknél 10 ezer kötetnek biztosítottak helyet. Itt található a katalógusok is és 150 olvasóhely. 400 ezer kötet elhelyezésére tartalékraktárt, a 320 ezer kötet elavult mű részére pedig tömörraktárt terveztek. Ezen kívül médiatéka, mikrofilmleolvasók, folyóirat- és újságolvasó, valamint kölcsönzés áll az olvasók rendelkezésére.

A könyvszállítást Telelift-rendszer végzi.

3. Állomány és szabadpolc

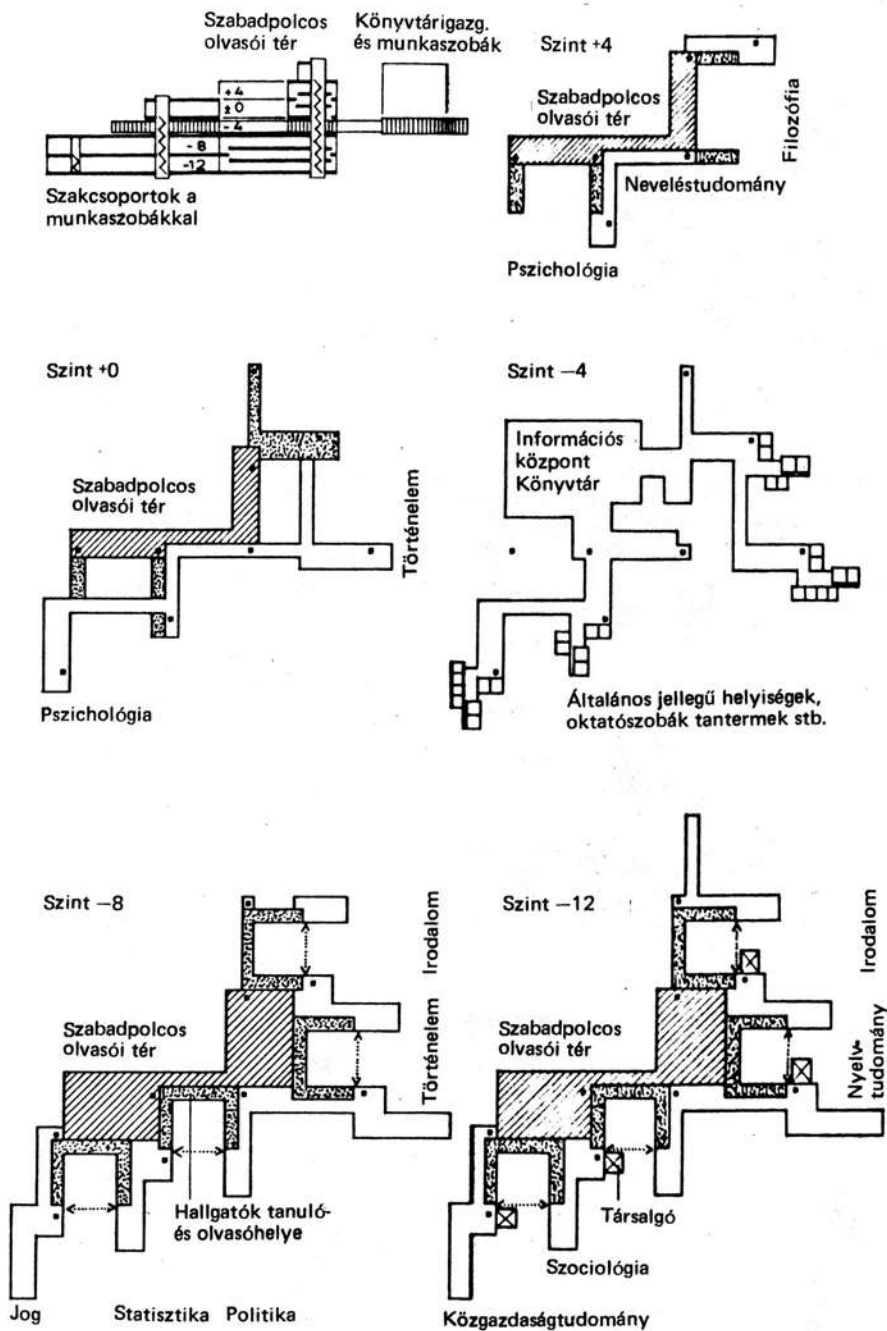
Az ötszintes modern olvasói teret úgy tervezték meg, hogy minden könyv szabadpolcon hozzáférhető legyen. Az állomány nagysága 1980 végén elérte az egymillió kötetet, amelyet – erősebb ütemű növekedés mellett – 1982-re 1,6 millió kötetre kívának felfejleszteni.

Az egyetemen 8 kar (matematikai, fizikai, vegyész, biológiai, közgazdaságtudományi és statisztikai, jogtudományi, társadalomtudományi, bölcsészettudományi) működik. A társadalomtudományi karon neveléstudományi, politikai és igazgatástudományi, pszichológiai, szociológiai és sport szakcsoport, a bölcsészettudományi karon pedig történelem, irodalomtudományi, filozófiai és nyelvtudományi szakcsoportban folyik az oktatás. A felsorolt egységekben oktatott diszciplínáknak megfelelően a könyvtár gyűjtőköre, s a könyvek szisztematikus – a német rövidítések betűrendje szerinti – elrendezése az olvasótermekben a következő 32 tárgykört öleli fel: általános művek, ókortudomány, régészet, biológia,

1. ábra Az egyetemi campus sematikus rajza

A és **B** az építési ütemeket jelzi, **B**-től balra helyezkedik el a könyvtár igazgatási épülete és az információs központ, ettől balra az auditorium maximum és a rektorátus stb. **B**-től jobbra „Bücherblock” elnevezéssel a szabadpolcos könyvtári terek, amelyek a bölcsészeti és társadalomtudományi szakcsoportok munkaszobáihoz és szemináriumi helyiségeihez kapcsolódnak. Az **A** jelzi a menzát és kávézót, ettől balra helyezkednek el a természettudományi szakcsoportok épületei és a természettudományi részkönyvtár.

2. ábra A B zóna sematikus rajza

Néhány emeleti szint sematikus rajza jól ábrázolja a területi összefüggéseket a szabadpolcos olvasótérrel, a közvetlenül hozzájuk kapcsolódó U alakú nagy munkaszobák és a közelbe hozott szakcsoport-zónák között. Az információs központ valóban középpont, s rövid utakon minden részterület elérhető.

kémia, anglisztika, földrajz, neveléstudomány, idegen nyelvek, germanisztika, történelem, jog, adatfeldolgozás, művészet, zene, irodalomtudomány, matematika, orientalisztika, filozófia, politikai tudományok, pszichológia, romanisztika, természettudomány általában, szlavisztika, szociológia, nyelvtudomány, statisztika, társadalomtudományok általában, műszaki tudományok, színháztudomány, teológia, közgazdaságtudomány.

A fenti szakcsoportokon kívül az egy-egy félévi tananyaghoz szükséges 248-féle ún. apparátus-gyűjtemény – tantárgyanként egységcsomagokban összegyűjtve az irodalom – áll a hallgatók rendelkezésére.

Az oktatószemélyzet munkáját segíti a kb. 9000 kötetből álló 200 letét, amelyet a tanszékek hosszúlejáratú kölcsönzéssel vehetnek igénybe. Az egyetemi tanács a letétként kölcsönözhető kötetek számát maximalta, nehogy azok elvonása a könyvtárból problémát okozzon. Kötelezte továbbá a kölcsönzőket, hogy esetleges igénylőknek bármikor 2 hétre átadják a kért könyvet.

4. Beszerzés

Az évi beszerzési keret az első években átlagosan 3 millió DM volt, s ez annál figyelemreméltóbb, mivel olyan történelmi múlttal rendelkező egyetemek, mint pl. Heidelberg és Tübingen mindössze két, két és fél millió felett rendelkeztek, mégpedig a kb. két és fél milliós összállományú központi és tanszéki könyvtárak együttes gyarapítására! Ennek nyilvánvaló magyarázata, hogy itt új egyetem új könyvtárának alapjait kellett megvetni, s ez nagy mennyiségű, régebben megjelent alapmű beszerzését is megkövetelte.

A monográfiák beszerzési keretének felhasználását munkacsoportba szervezett referensek végzik, akik a rájuk bízott tudományterület kontingenciáért mind anyagi, mind a beszerzett kötettség tekintetében felelősséggel tartoznak. A csoport a 17 tudományterület részére három szempont szerint osztja el a keretet. Az első az alapszempont, vagyis az újonnan megjelent művekből az utóbbi 3 év átlagának megfelelő számú kötetet rendelnek. Ezután a többpéldányok következnek. Ezek arányát a szakterület használóinak és az előjegyzéseknek a száma határozza meg. A használók számának megállapításánál az oktatószemélyzet kétszeresen számít. Majd ezek után kerülhet sor a 3 évnél régebben megjelent művek megvásárlására, amelyek számát szintén 3 év átlagában állapítják meg. A fenti három csoportra kalkulált keretek kiszámításának szempontjait a könyvtári tanács elé terjesztik, s megvitatják, hogy ezek a szempontok helyesek-e, s milyen átlaggal lehet számolni az egyes csoportokban, illetve az egyes tudományterületeken.

A könyvtár felkéri a használókat, hogy akár személyesen, akár telefonon, akár a kitett formanyomtatványon jelezzék, ha olyan könyvet kívánnak beszerzésre javasol-

ni, amelyet nem találtak meg a katalógusban. A könyvtár köszönettel veszi, ha felhívják a figyelmet az esetleges hiányzó művekre. Egyébként az újonnan beszerzett műveket kísérőcímulával együtt az információs központban 10–20 napig kiállítják. Az előjegyzést a könyvre a kísérőcímulára jegyzik fel, s így azonnal ki tudják értesíteni az érdeklődőt, ha a könyv a „végállomásra”, a futószalag végére ért.

1980-ban a könyvtár 4,17 millió DM-et fordított a beszerzésre, ami kb. megfelelt az előző évi összegnek. Ezzel szemben az áremelkedések miatt ez az összeg vesztett vásárlóértékéből. Így 18%-kal kevesebb monográfiát szereztek be, viszont 31%-kal több folyóiratkötetet vettek állományba. Ennek oka, hogy a berlini folyóiratadatbank deziderátajegyzéke alapján sok hiányzó évfolyammal egészítették ki az állományt.

A drágulás 1980-ban egyébként a monográfiáknál 4%, a folyóiratoknál 12% volt; különösen az angol és amerikai kiadóknaál tapasztalható nagyobb áremelkedés, s ez szükségessé teszi a folyóiratelőfizetések kritikai vizsgálatát.

A folyóiratok áremelkedésének üteme 1980-ban tulajdonképpen visszaesett, ugyanis 1976-ban az 1975. évihez képest a drágulás 20% volt. Ezért 1976-ban a könyvtár kérdőívet küldött szét a tanszékekre, véleményt kérve, mely folyóiratokról lehetne lemondani. A körkérdeés alapján megállapították, hogy 339 címet lehet lemondani, a kb. 800 ezer DM-es keretből, 52 ezer DM értékben.

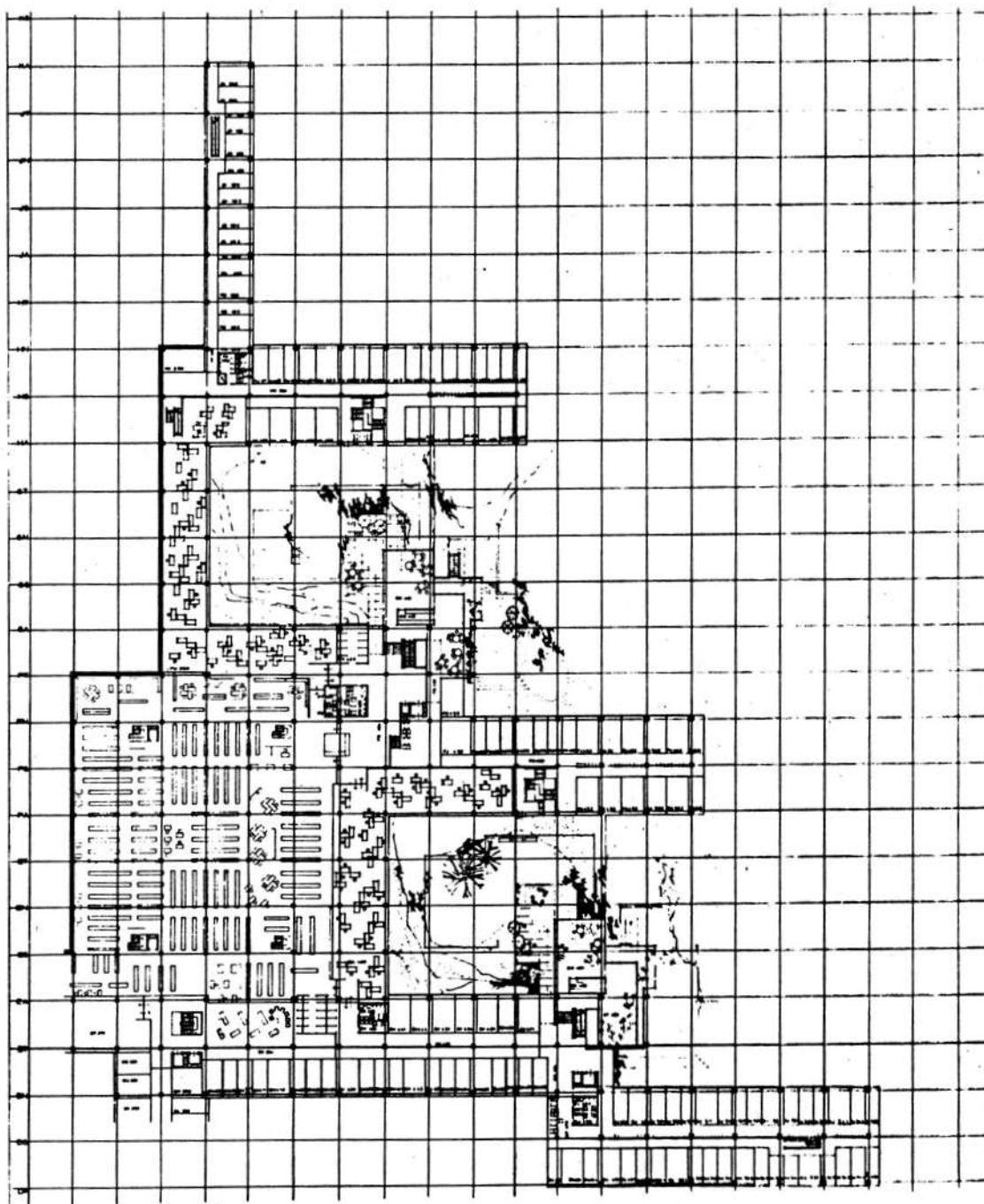
A folyóiratok állandó használata és keresettsége miatt megoldották, hogy egy helybeli könyvkötő egy hét alatt beköti a folyóiratokat, s így – a mellékes munkákat is számításba véve – a folyóiratok max. 2 hétig vannak távol a könyvtártól.

Érdekes összehasonlításra nyújt lehetőséget a következő táblázat, amely három nagy szakterület 1980. évi beszerzési keretének megoszlását adja meg a monográfiák és a folyóiratok vonatkozásában:

Szakterület	Monográfia	Folyóirat
Bölcsészettudományok	30%	12%
Társadalomtudományok	40%	27%
Természettudományok	15%	46%
Összesen	85%	85%

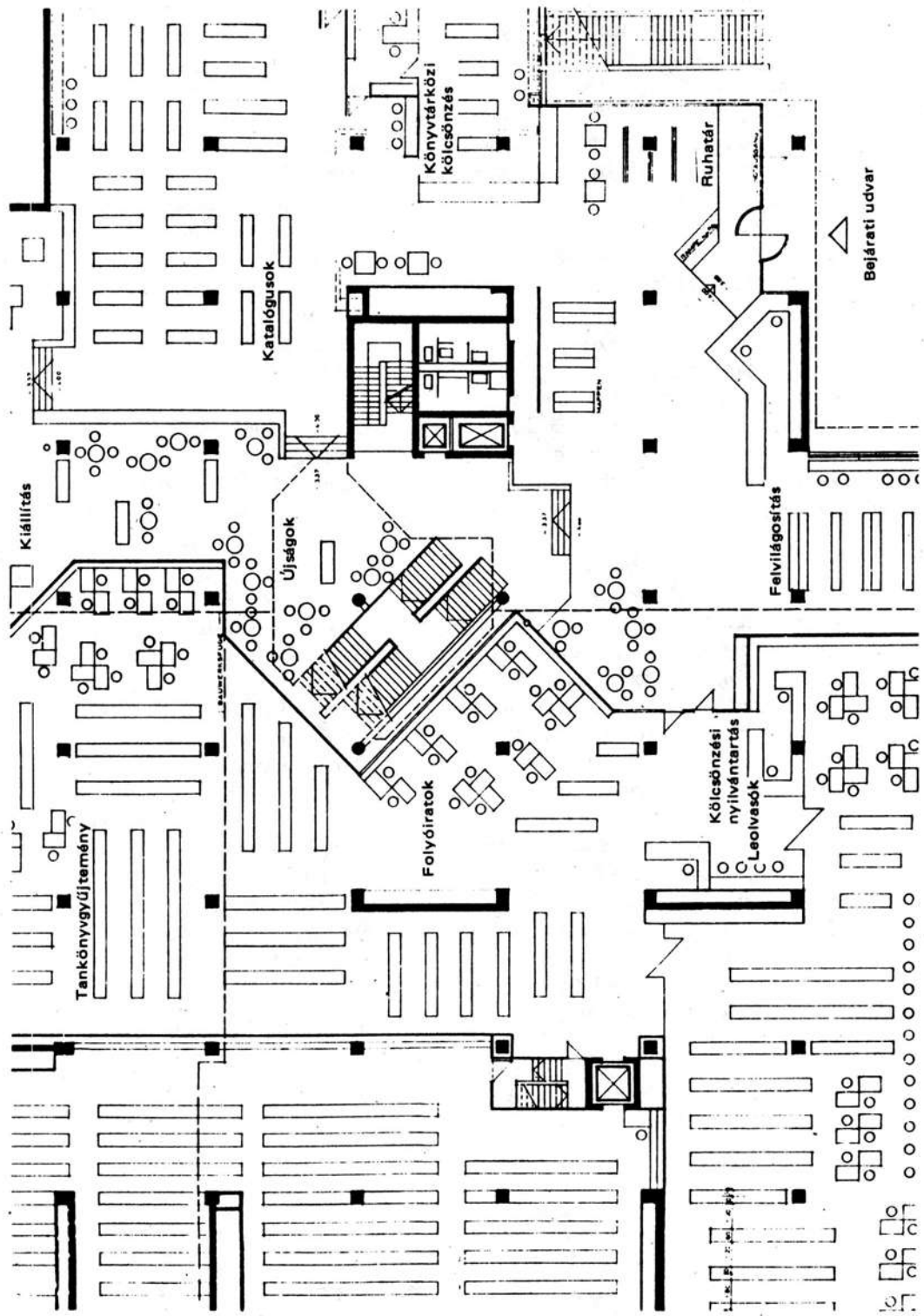
5. A katalóguskészítés új formái, online katalógizálás

Az egyetemi könyvtár a számítógépes feldolgozás kiépítését 1967-ben kezdte meg. A rendszert a *Telefunken* cég dolgozta ki, s a *Telefunken TR 4* számítógéprendszeren futtatták az egyetemen. Akkor ehhez ha-

3. ábra Egyik szabadpolcos olvasói tér

Az olvasói térhez olvasó- és munkaszobák kapcsolódnak. Ezek, valamint a szakcsoport kisebb helyiségei rendezett parkra néznek.

4. ábra Az információs központ

A lépcsőházból biztosított a közvetlen feljárat a könyvtári munkahelyekre, az igazgatóságra és a konferenciatermekbe.

sonló rendszer Európában csak a bochumi és a regensburgi egyetemen volt.

A rendszert úgy építették fel, hogy minden könyvet csak egyszer kell feldolgozni, s a megfelelő kódjelekkel ellátni. Az output, tehát a rendszer által kinyomtatott katalógusok a következők voltak: szerzői és cím szerinti betűrendes katalógus, szisztematikusan katalógus, vagyis a könyvtár egyéni szakrendszerét tükröző szakkatalógus, ezenkívül helyrajzi és tárgyszó-katalógus.

1968-ban a számítógéppel készült katalógus már 60 ezer tételt tartalmazott betűrendben és 77 500-at (10 ezer utalóval) szisztematikusan rendben. 1970-ben az outputot lekicsinyítették A/4-es formátumra, és kötet-katalógus formájában a könyvtárban több helyen (katalógusterem, információs központ, olvasóterem) hozzáférhetővé tették. Az anyagot évenként kumulálták, utoljára 1976 márciusában. Ezek után új módszert vezettek be: a kumulált, számítógéppel készült outputokat *mikrofilmlapon* állították elő. A cédulakatalógus és a kötetkatalógus megszüntetésével sok papírt és helyet takarítottak meg.

1980-ban elkészült az 1966–1975 évek kötetkatalógusainak és a már mikrofilmlapon elkészült katalógusoknak a kumulációja. Ez a teljes állományt tartalmazta, beleértve a disszertációkat is. Az egész katalógus 327 db mikrofilmlapból állt 1980-ban, egyenként 3000 tétellel, ami közel 1 millió tételt tesz ki. A szerzői betűrendes katalógust mikrofilmlapon félevenként újra készítik, a szisztematikusan katalógust pedig évenként. A folyóiratokról 6 db mikrofilmlap készült, ezt a katalógust is félevenként kumulálják.

Az új beszerzésekről – amíg a kumuláció el nem készül – az információs központban kartonokon található meg a bibliográfiai leírás.

1976-ig a RAK, az új bibliográfiai leírási szabvány tervezetében szereplő szabályok szerint katalogizáltak, majd 1976-tól bevezették a végleges RAK-szabvány szerinti felvételt. Ennek következtében javítani kellett az első 10 év felvételeit, elsősorban a személyek nevei és a testületi nevek vonatkozásában. Egy központilag készült jegyzék alapján, amely 43 047 nevet tartalmazott (kettős nevek, nevek előljáróval stb.), összehasonlítást végeztek a saját katalógusukban szereplő nevekkal, melynek eredményeképpen 11 607 névformát korrigálni kellett. A korrektúrákat terminálon billentyűzték le egy külön névlistára, a korrektúrák átvezetését az egyes leírásokra egy külön program végezte. Hasonló munka vár a katalóguscsoportra 1981-ben, ugyanis több mint 18 ezer testületi nevet kell hasonló módon felülvizsgálni és korrigálni.

Az adatbank – vagyis a központi katalógus – különböző egységekben tárolja az egyes évek tételeit, a következőképpen:

DB 66/70

DB 71/75

DBSER sorozatok és többkötetes művek
1966–1975

DB 76/78

DB 79/81 pillanatnyilag csak az 1979-es adatok

DBAKT az aktuális adatokat tartalmazza,
ahogy éppen beérkeznek.

1976-tól kezdve, amióta a KOBAS-t (*Konstanzer Bibliotheksautomatisierungssystem*) alkalmazni kezdték, a katalóguscsoportban többen dolgoznak a képernyős, írógépbillentyűzettel ellátott terminálokkal. Először is a korrektúrákat és pótlásokat dolgozzák be a rendszerbe online módon. Másodsorban, 1977 óta, a *Deutsche Bibliothek (Frankfurt am Main)* felvételeit játsszák át a konstanzi rendszerbe. Harmadsorban pedig a katalogizálás online munkafolyamata is ezeken a gépeken történik.

Ennek a munkának a könyvtárosok szempontjából vannak előnyei és hátrányai:

Előnyök:

- nagyobb az évi teljesítmény,
- bizonyos könyvek átfutási ideje rövidebb lett,
- a korrektúra egyszerűsödött,
- a Deutsche Bibliothektől átvett leírásokkal sok munkát lehet megtakarítani,
- munkaszervezés szempontjából a feladatok megoszthatók a középfokú és a felsőfokú végzettségű könyvtárosok között.

Hátrányok:

- egyes könyvtárosok szerint a számítógép „túl lassú”: 45 másodperc lenne a válaszadási idő, ezzel szemben néha 2 percet is várni kell a gép válaszára és sokszor „zavar”-t jelez,
- mivel a tételek különböző adatbankrészekben vannak nyilvántartva, nem lehet bármikor bármely adathoz hozzáférni,
- az online hozzáférés csak akkor biztosított, ha a dialógust a számítógéppel a számítógépes szakemberek kapcsolják, tehát várni kell a kapcsolat megnyitására,
- előmunkálatokat tételez fel, ugyanis a könyveket szét kell válogatni aszerint, hogy online vagy off-line feldolgozást igényelnek-e, illetve idegen adatbankból átvethetőek-e az adataik,
- a munka monoton és nagy koncentrációt igényel, fej- és szemfájást okozhat, ezért mindig csak egyórás periódusokban lehet vele dolgozni.

Első látásra nyilvánvaló, hogy a hátrányok a feltételek javításával a minimumra csökkenthetők, ugyanakkor az online katalogizálás előnyei számottevőek. Ha másra nem is gondolunk, csak arra, hogy a könyvtár az új német könyveknél felhasználja a Deutsche Bibliothek mágnesszalag szolgáltatását, az N és az A részt. Ez 1979-ben 5206, 1980-ban 6139 tételt jelentett, amit tehát átvehettek, nem kellett katalogizálni. A találatok száma kb. 70% volt. 1980-ban egyébként 57 666 bibliográfiai rekord készült el összesen. A számítógéppel a katalóguscsoport hétfőn 2,5 órát, a hét további négy napján 7–7 órát dolgozik, elméletileg. A gyakorlatban

azonban különböző zavarok miatt ez az idő 20–22%-kal kevesebb volt éves átlagban.

6. Az automatizált kölcsönzés kísérleti megvalósítása

A kölcsönzés gépesített megoldására 4 évvel a katalóguskészítés elkezdése után került sor. A könyvek bibliográfiai és egyéb adatainak a megállapítása ui. akkorra már megtörtént, s így csak a kölcsönzéshez szükséges adatokat kellett hozzájuk kapcsolni, úgy mint a kölcsönző igazolványszámát, a kölcsönző személyi adatait és a könyv egyedi jelzetét. Részletesebben:

1. A kölcsönzőket igazolvánnyal látták el, először a hallgatókat, akiknek ez a hallgatói, egyetemi igazolványuk is. A számítógépbe betáplálendő szám egy 12 jegyű géppel olvasható szám, amelyből 3 számjegy az egyetemet jelenti, két számjegy jelzi azt, hogy a kölcsönző egyetemi hallgató, egyetemi alkalmazott, vagy külső használó, valamint egy hatjegyű szám, amely a matrikulum-számból és a személyi számból áll, továbbá egy ellenőrző szám. Először 7000 igazolványt készítettek és az adatokat lyukkártyákra lyukasztották, s 1972 tavaszán az igazolványokat kiosztották a hallgatóknak, majd folyamatosan a többi olvasónak is.

2. Az automatizált kölcsönzés másik elengedhetetlen feltétele, hogy a könyvtár kölcsönzési részlegében minden kölcsönzőről rendelkezésre álljanak a személyi adatok (név, lakcím stb.), amelyek nélkülözhetetlenek a késlekedő kölcsönzők felszólításához, az előjegyzett könyvek beérkeztekor a kérő személy kiértesítéséhez stb.

3. A könyvek adathordozói a könyvet azonosító adatokat, a kölcsönzés kódjeleit és a címfelvételt tartalmazzák. Ezeket először lyukszalagra, majd onnan lyukszalagkártyára viszik át. Minden egységhez öntapadó etikett tartozik, amelyre rányomtatják a kölcsönzési jelzetet. A jelzetek szerint összeállított kontroll-lista alapján szereli fel etikettel a könyvtáros a könyvet, amely ezt követően már kölcsönözhető. Az 1972-ben meglévő állományról 300 ezer adathordozó készült, ami 70 km hosszú lyukszalagnak felelt meg. A munkához 300–380 számítógép-óra volt szükség.

1980-ban bevezették a *vonalkód etikett (Strichcode-Etikett)* használatát, ami lehetővé teszi, hogy a könyv visszavételekor az olvasóceruzával áthúzott etikettől töröljék a korábbi kölcsönzés tényét, és a könyvet akár máris kiadhassák újabb olvasónak.

A kölcsönzési idő könyveknél négy, folyóiratköteteknél egy hét. A vissza nem szolgáltatott könyvekért a következő díjakat számítják fel: első felszólítás 1 DM, második felszólítás 2 DM, harmadik és további felszólítások esetében 4 DM. Könyvtárközi kölcsönzés igénylése 0,50 DM. Az elvesztett könyvek értékét meg kell térí-

teni, s ezen kívül még 10 DM-et is be kell fizetni azért, mert a könyvtárnak a könyv pótlólagos beszerzése külön munkát jelent. A könyv előjegyztetése ingyenes, habár ez portóköltéssel jár. Az előjegyzés lehetőségét nagyon propagálják, mert ez is az egyik mutatója annak, miből kell újabb példányokat rendelni. 1975–1979 között az előjegyzések száma 130%-kal nőtt.

A kölcsönzések száma öt év alatt majdnem 100 ezer kötettel emelkedett (1976: 207 167 – 1980: 298 685). Ugyanebben az időszakban a könyvtárközi kölcsönzés számaadataiból azt a következtetést lehet levonni, hogy míg 1976-ban 8000 tételt kért, viszont csak 4000-et adott a könyvtár, az állomány növekedésének következtében 1980-ban kevesebbet kért (14 ezer), mint adott (17 ezer). Ezeket a számadatokat úgy kell érteni, hogy ezek egy része eredetiben kért és küldött könyv volt, egy része pedig másolatszolgáltatás cikkekről.

A könyvtár több bejáratánál számlálószervezetek számolják a látogatókat, akik száma 1980-ban 536 913 volt, tehát jóval meghaladta a félmilliót. A könyvtár általában évente 298 napon át tart nyitva, így 1650 olvasó használja a könyvtárat naponta.

A prézens állomány hétfői kölcsönzése péntek 13 órától hétfő reggelig lehetséges. Mivel 2 órával meghosszabbították ezt az időt a múlt évben, 36%-kal emelkedett ennek a formának az igénybevétele.

7. Tájékoztató szolgálat

A tájékoztató szolgálatban – az információs központban – az egyes szakok egyetemet végzett szakemberei várják az olvasókat, a 40 órás munkahét miatt hétfőtől péntekig 9–18 óra, szombaton pedig 11–16 óra között. A tájékoztatókhoz intézett kérdéseket elemezve megállapították, hogy ezek 25%-át a kutatómunkához, 15%-át a diplomamunkákhoz, 14%-át a szemináriumi dolgozatokhoz vették igénybe. A többi kategória százalékos aránya 10% alatt volt. Az 50% fölötti érték, ami kvalifikált kutatási munkához igénybe vett segítséget jelentett, ellentmond azoknak, akik szerint kizárólag az első években szorulnak a hallgatók könyvtárosi segítségre.

8. Bevezetés a könyvtárhasználatba

Az egyetemi könyvtár fontos feladata, hogy a hallgatókat megtanítsa a könyvtár használatára. Ennek érdekében október hó folyamán, hétfőtől péntekig délután egy-egy órás foglalkozást tartanak számukra, és a jelentkező hallgatókat végigvezetik a könyvtár osztályain és elmagyarázzák a legfontosabb használati tudnivalókat.

Az 1980/81-es tanévben közel 1000 elsőéves hallgató iratkozott be az egyetemre. Közülük 500-an jelentkeztek a vezetésre, akikkel 38 csoportban foglalkoztak. A könyvtár súlyt helyez arra, hogy már a középiskolások is

megismerkedjenek a könyvtárral, ezek közül 200 fő részére 15-ször tartottak vezetést. Ezenkívül, ha igénylik, külön csoportokban is körülvetik a telefonon előre jelentkezőket: és szívesen látják a könyvtárban a potenciális könyvtárhasználókat az egyetem „Nyitott napok” elnevezésű rendezvényein.

9. Könyvtárosképzés

Néhány szóval említést érdemel a könyvtárosok képzése. Baden-Württembergben 1968-ban újból megindult a könyvtárosképzés. A képzés posztgraduális, államvizsgával vagy egyetemi záróvizsgával rendelkező fiatal szakemberek pályázhatnak a képzésben való részvételre. A felvehető hallgatók számát 1–2 évre előre megállapítják. Humán végzettségű szakemberek, akik doktoráltak, előnyben részesülnek a felvételnél. A képzési idő 2 év, ebből egy évet a szövetségi állam egyik könyvtárban, egy évet pedig a kölni vagy a frankfurti könyvtárosiskolában (*Bibliothekarlehrinstitut Köln, Bibliotheksschule Frankfurt am Main*) kell végezni. A képzést a „tudományos könyvtári alkalmazott” képesítést nyújtó államvizsga zárja le.

LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta:
A konstanzi egylépcsős egyetemi könyvtári rendszer különös tekintettel az online katalógizálásra és kölcsönzésre

A Konstanzi Egyetem (NSZK) egylépcsős könyvtári rendszere azt jelenti, hogy sem a karok, sem az intézetek nem rendelkeznek külön könyvtárral, hanem az egyetemi könyvtár a jövőre megnyíló természettudományi részkönyvtárral együtt ellátja az oktatókon és hallgatókon kívül a régió olvasóit is. Az egyetemi könyvtár állománya egymillió kötet, amelynek legnagyobb részét szisztematikus rendben, szabadpolcon helyezték el. A könyvtár a számítógépes feldolgozás kiépítését már 1967-ben megkezdte. A rendszert a Telefunken cég dolgozta ki. Jelenleg az állományról készült betűrendes leíró katalógus 327 mikrofilmlapból áll, egyenként kb. 3000 tétellel. 1978 óta a katalógizálás online folyik, és ehhez felhasználják a Deutsche Bibliothek (Frankfurt am Main) mágnesszalagjait is. Az automatizált kölcsönzés bevezetésével a kölcsönzések száma a múlt évben már 300 ezer kötetre emelkedett.

* * *

Felhasznált irodalom

1. Konstanzer Universitätszeitung und Hochschulschriften:
1968. 20. sz. p. 10–11.
1970. 28. sz. p. 3.
1972. 43. sz. p. 3–4.
1974. 65/66. sz. p. 3–5.
1980. 91/92. sz. p. 5.
1980. 94. sz. p. 13.
2. Uni-Info:
1976. 73. sz. p. 5–6., 78. sz. p. 17–19.
1977. 84. sz. p. 14.
1978. 90. sz. p. 18–19., 92. sz. p. 15.
1979. 94. sz. p. 9–10., 95. sz. p. 7–8., 99. sz. p. 26.
1980. 100. sz. p. 17., 103. sz. p. 3., 106. sz. p. 5.
3. Bibliothek Aktuell. Informationsblatt für die Mitarbeiter der Bibliothek der Universität Konstanz:
1980. 43. sz. p. 3–8., 20., 23., 28.
1981. 44. sz. p. 7–24., 37–38., 44–48.
4. KÖTTELWESCH, C.: Das wissenschaftliche Bibliothekswesen in der Bundesrepublik Deutschland. 1. köt. Die Bibliotheken. Aufgaben und Strukturen. Frankfurt am Main, Klostermann, 1978. p. 99–148.
5. STOLTZENBURG, J.: Die Bibliothek als Literaturversorgungssystem der Universität Konstanz. = Konstanzer Blätter für Hochschulfragen. 29., 8. köt. 4. sz. 1970. p. 74–93.

Mrs. LÉCES MESTERHÁZI-NAGY, M.:
The one-stage library system of the Konstanz University with special regard to online cataloguing and lending

The one-stage library system of the Konstanz University (FRG) means that the faculties and institutes do not have their own library; the university library, together with a branch library due to open next year, provides services not only for the students and teaching staff, but also for the users of the region. The stock of the university library consists of 1 million volumes, most of them placed on open-access shelves in systematic order. The computer-assisted data processing system, developed by Telefunken, has started in 1967. At present the alphabetical catalogue consists of 327 microfiches containing 3000 entries each. Online cataloguing has been running since 1978, for which the magnetic tapes of the Deutsche Bibliothek (Frankfurt am Main) are used, too. Last year, as a result of the automated lending system, the number of loans increased to 300 000 volumes.

* * *

ЛЕЦЕШНЕ МЕШТЕРХАЗИ-НАДЬ, М.: Одно-
ступенчатая библиотечная система университета
Констанца, ее онлайн-каталогизация и ав-
томатизированная выдача

Понятие одноступенчатой библиотечной сис-
темы констанского университета (ФРГ) означа-
ет, что ни факультеты, ни институты не имеют
своих библиотек, а университетская библиотека
совместно с библиотекой естественных наук, ко-
торая будет открыта в будущем году, обслужи-
вает кроме преподавателей и студентов также
и читателей региона. Массив университетской
библиотеки один миллион томов, большая часть
которых размещается по определенной системе
на полках с открытым доступом. Работы по авто-
матизации ведутся в библиотеке уже с 1967 года.
Автоматизированная система была разработана
фирмой Телефункен. В настоящее время алфа-
витный каталог библиотечного массива состоит
из 327 диамикрочарт, причем каждая содержит
приблизительно 3000 единиц. С 1978 года ката-
логизация осуществляется в онлайн-режиме.
После введения автоматизированной выдачи книг
число запросов увеличилось в прошлом году
до 3000.

*Frau LÉCES MESTERHÁZI-NAGY, M.:
Das einstufige Konstanzer Universitäts-
bibliothekssystem und die Online-
-Katalogisierung sowie das automatisierte
Ausleihverfahren*

Das einstufige Bibliothekssystem der Universität
Konstanz (BRD) bedeutet, dass weder Fakultätsbiblio-
theken, noch Institutsbibliotheken existieren, die Uni-
versitätsbibliothek und ihre – im nächsten Jahr zur
Eröffnung geplante – Naturwissenschaftliche Teilbiblio-
thek funktioniert als Literaturversorgungsstelle für Lehr-
körper, Studenten und Benutzer der Region. Der Ge-
samtbestand der Universitätsbibliothek beträgt 1 Million
Bände, von denen der grösste Teil in systematischer
Freihandaufstellung zur Verfügung steht. Die Univer-
sitätsbibliothek arbeitet mit der Automatisierten Daten-
verarbeitung (ADV) seit 1967. Das System wurde von
der Firma AEG Telefunken ausgearbeitet. Jetzt wird
z.B. der alphabetische Verfasser-Microfiche-Katalog, der
den Gesamtbestand enthält, auf 327 Microfiches mit je
ca. 3000 Nachweisen angeboten. Seit 1978 werden die
bibliographischen Daten mittels Online-Katalogisierung
erfasst. Dazu werden auch Magnetbänder der Deutschen
Bibliothek (Frankfurt am Main) benutzt. Seit der Ein-
führung des automatisierten Ausleihverfahrens ist die
Zahl der ausgeliehenen Bücher gestiegen, im letzten
Jahre erreichte die Ausleihe fast 300 000 Bände.

